

MAHMUDXO'JA BEHBUDIYNING "IKKI EMAS TO'RT TIL LOZIM" MAQOLASI TAHLIL VA DOLZARBLIGI

Xudoyberdiyev Otabek Zafar o'g'li

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

Anotatsiya: Mazkur maqolada Mahmudxo'ja Behbudiy tomonidan yozilgan "Ikki emas, to'rt til lozim" nomli publitsistik asar tahlil qilinadi. Unda til o'rganishning ijtimoiy, madaniy va strategik ahamiyati, o'sha davr Turkiston jamiyatining taraqqiyot ehtiyojlari bilan bog'liq holda ochib berilgan. Behbudiyning bu maqolasi o'z davri uchun ilg'or qarashlarni ifoda etib, bugungi globallashuv jarayonida ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Asarda til — bilim, taraqqiyot va millatni uyg'otish vositasi sifatida talqin etilgan. Tadqiqot davomida maqolaning asosiy g'oyalari va ularning zamonaviylikdagi aks sadosi tarixiy-kontekstual yondashuv asosida tahlil qilinadi.

KALIT SO'ZLAR: Mahmudxo'ja Behbudiy, to'rt til, til siyosati, jadidchilik, madaniy tafakkur, ma'rifat, globallashuv, ko'p tillilik, xalqaro aloqalar.

XX asr boshlarida jadidchilik harakati vakillari jamiyatda tub o'zgarishlar qilish, ma'naviy-ma'rifiy uyg'onishni ta'minlash, millatni zamon bilan hamqadam qilishdek yuksak maqsadlarni o'z oldilariga qo'yganlar. Ular uchun til nafaqat aloqa vositasi, balki ong, tafakkur va madaniyat ko'zgusi bo'lgan. Til masalasiga alohida e'tibor bergan bu ziyolilar orasida Mahmudxo'ja Behbudiy alohida o'rin tutadi.

Behbudiy tomonidan yozilgan "Ikki emas, to'rt til lozim" nomli maqola o'z davrida nafaqat dolzarb, balki ijtimoiy yangiliklar sari da'vat bo'lgan. U mazkur asarda yosh avlodning hech bo'lmasa to'rt til — ona tili, arab tili, rus tili va biror g'arbiy tilni (fransuz yoki ingliz) o'rganishini taraqqiyot garovi sifatida ilgari surgan. Bu qarashlar zamonaviy ko'p tillilik, madaniy inklyuziya va xalqaro muloqotga tayyorlik kabi konsepsiyalar bilan uyg'unlashadi.

Behbudiyga ko'ra, til bilish — faqat tarjima yoki aloqa vositasi emas, balki boshqa xalqlarning tafakkurini anglash, ilm-fan yutuqlarini egallash va o'z millat taraqqiyotiga xizmat qilish yo'lidir. U o'z davrida bunday fikrlar bildirgan ilk musulmon ziyolilardan biri sifatida til masalasiga strategik qaragan. Ushbu maqola tahlili orqali Behbudiyning til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi qarashlari hamda bugungi ko'p tillilik siyosati bilan bevosita aloqasi ochib beriladi.

Mahmudxo'ja Behbudiy o'z davrining eng ilg'or ziyolilaridan biri sifatida til masalasiga katta e'tibor bergan. U "Ikki emas, to'rt til lozim" nomli mashhur maqolasida til bilishni jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti sifatida talqin etadi. Bu asar jadidchilik davrida shakllangan ma'rifiy tafakkurning yorqin namunasi bo'lib, o'z zamonasi uchun inqilobiy g'oyalarni ilgari surgan. Behbudiy bu maqolada to'rt tilni —

ona tili, arab tili, rus tili va bir g'arbiy tilni bilishni zarur deb hisoblaydi va har bir tilning ijtimoiy-madaniy ahamiyatini asoslab beradi.

Birinchi o'rinda, Behbudiy ona tilining muqaddasligini va bu tilda ravon yozish, o'qish, nutq so'zlay olishni har bir o'zbek uchun majburiyat sifatida ko'radi. Ona tilini bilish – milliy o'zlik, madaniyat va tarixiy xotirani saqlash vositasi ekanini u alohida ta'kidlaydi. Behbudiyga ko'ra, har qanday rivoj, taraqqiyot, hatto xorijiy ilm-fanni egallash ham ona tilida mustahkam bilimga ega bo'lishdan boshlanadi.

Ikkinchi til — arab tilini bilish Behbudiy uchun diniy-ma'naviy bilimlarni egallash, Qur'on va hadislarini asl holida o'rganish vositasi sifatida talqin qilinadi. U musulmon jamiyatida arab tilini bilish faqatgina din uchun emas, balki tarix, falsafa, tibbiyot, mantiq kabi fanlarni o'rganishda muhim omil sifatida ko'radi. Bu til musulmon ummatining umumiy ilmiy-madaniy merosini o'zlashtirishga xizmat qiladi.

Uchinchi til — rus tili, Behbudiy fikricha, zamonaviy ilm-fan, texnika, siyosat va huquq sohalaridagi bilimlarga kirish eshigi hisoblanadi. Uning davrida Turkiston Rossiya imperiyasi tarkibida bo'lgani sababli, davlat idoralari, qonunlar, matbuot va rasmiy aloqa vositalari asosan rus tilida olib borilgan. Behbudiy xalq rus tilini bilish orqali zamonaviy dunyoni tushunish, yuridik savodga ega bo'lish, o'z huquqlarini bilish va zamon bilan hamqadam bo'lishi mumkin deb hisoblagan.

To'rtinchi til sifatida u ingliz yoki fransuz tilini tilga oladi. Bu g'arbiy tillarni o'rganish orqali o'zbek yoshlari zamonaviy fan-texnika, iqtisod, madaniyat va dunyoqarashni kengaytirishi mumkinligini u ta'kidlaydi. Bu qarashlar o'z davrida nihoyatda innovatsion bo'lgan, chunki musulmon jamiyatlarida G'arb tillariga nisbatan ehtiyotkorlik mavjud edi. Behbudiy esa G'arb bilan tanishish, ularning ilg'or yutuqlarini egallash va ularni milliy manfaatlarga xizmat qildirish tarafdori edi.

Behbudiy bu to'rtta tilni o'rganishni tavsiya qilish orqali madaniyatlararo muloqotni, tafakkur kengayishini, xalqaro axborot maydoniga kirishni, intellektual raqobatbardoshlikni ilgari surgan. U uchun til o'rganish — bu nafaqat bilim, balki ma'naviy yetuklik, milliy taraqqiyot va ijtimoiy uyg'onish vositasi edi. U o'z maqolasida, "ko'p til bilgan odam — ko'p tafakkur qiladi" degan fikrni ilgari suradi. Shuningdek, Behbudiy bu fikrlarini til o'rganishni yoshligidan boshlab berkitmaslik, balki rivojlantirish zarurligi bilan mustahkamlaydi. U qiz bolalar uchun ham til o'rganish imkonini yaratish, ayollarni ham ko'p tilli qilib tarbiyalash kerakligini bildiradi. Bu orqali u o'zining gender tengligi va ayollarni jamiyatning teng a'zosi sifatida ko'rish qarashlarini yana bir bor namoyon qiladi.

Bugungi globallashuv sharoitida Behbudiyning bu maqolasi o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Hozirgi kunda ko'p tillilik — xalqaro aloqalar, raqamli texnologiyalar, ilmiy hamkorlik, madaniyatlararo muloqot va kasbiy raqobatning ajralmas omiliga aylangan. Til bilgan yoshlar dunyo bilan hamnafas bo'ladi, millatini xalqaro maydonda

munosib ifodalay oladi. Behbudiy asrlar ilgari shuni anglagan va xalqni bunga tayyorlashga harakat qilgan.

Demak, “Ikki emas, to‘rt til lozim” maqolasi nafaqat til o‘rganishga da’vat, balki bu orqali butun jamiyatni uyg‘otishga qaratilgan konseptual dasturdir. Bu fikrlar, o‘sha davr Turkistonining islohotga, bilimga, taraqqiyotga intilgan ziyolilar tafakkurining yorqin namunasi sifatida qadrlanadi.

Mahmudxo‘ja Behbudiy tomonidan yozilgan “Ikki emas, to‘rt til lozim” maqolasi — til o‘rganish masalasiga strategik, madaniy va ijtimoiy yondashilgan noyob publitsistik asardir. Behbudiy o‘z davrida tilni shunchaki aloqa vositasi emas, balki milliy taraqqiyot, ma’naviy uyg‘onish, ilmiy yuksalish va xalqaro aloqalarning kaliti sifatida ko‘ra oldi. U ona tilini milliy o‘zlikning markazi sifatida ulug‘ladi, arab tilini ilmiy-diniy merosni o‘zlashtirish uchun zarur deb bildi, rus tilini zamonaviy fan va siyosiy idrok vositasi sifatida ko‘rsatdi, G‘arb tillarini esa global tafakkur eshigi sifatida talqin etdi.

Bugungi globallashuv, integratsiya va ko‘p madaniyatli muloqotlar davrida Behbudiyning ushbu g‘oyalari o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Balki, aksincha — yanada ahamiyatli bo‘lib bormoqda. Uning bu qarashlari zamonaviy ko‘p tillilik siyosatining milliy-madaniy ildizlarini anglashda muhim manba sifatida xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, “Ikki emas, to‘rt til lozim” maqolasi nafaqat jadidchilik davrining ilg‘or til siyosatini aks ettiradi, balki hozirgi yosh avlod uchun ham o‘ziga xos yo‘l xarita bo‘la oladi. Behbudiy tilni o‘rganish orqali tafakkur, madaniyat va ma’naviyatni yuksaltirishga chaqiradi — bu esa har qanday taraqqiyotning asosi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Behbudiy M. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 2011.
2. Abdurashidov N. *Mahmudxo‘ja Behbudiy va jadidchilik harakati*. – Toshkent: Fan, 2007.
3. Salohiy H. *O‘zbek matbuoti tarixi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2004.
4. Bobojonov Sh. *Jadidchilik va milliy tafakkur*. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2019.
5. Qosimova D. *Til va tafakkur uyg‘unligi: jadidlar qarashlari*. // “Til va adabiyot ta’limi” jurnali, 2021, №4.
6. Ziyoz.uz — Mahmudxo‘ja Behbudiy asarlari elektron kutubxonasi. www.ziyo.uz
7. Jalilov M. *Ko‘p tillilik va tafakkur kengligi: Mahmudxo‘ja Behbudiy qarashlari tahlili*. // “Ma’naviyat” jurnali, 2020, №2.

